

Ikke desto mindre indeholder skriftet en række højt værdifulde oplysninger, som sammenholdt med andre kilder bidrager til at opklare adskillige forhold. Dets væsentlige betydning ligger dog naturligvis først og fremmest i dets rolle som tidsdokument og som udtryk for Kurbskijs tænke måde og opfattelse, når det drejer sig om politiske anliggender. Størstedelen af Kurbskijs skrifter koncentrerer sig om religiøse emner, men her – og i brevene til Ivan den Fjerde – følger man hans kamp med de problemer, som tiden endnu ikke havde fundet klare udtryk for, endsige vedtagne løsninger på.

I denne forbindelse kan man beklage, at Fennell i sit ganske korte forord ukritisk overtager den traditionelle vurdering af Kurbskij som en konservativ, der længtes tilbage til feudaltidens gode gamle dage. Når Fennell (side ix) erklærer, at Kurbskij selv bekendte sig som en repræsentant og talsmand for den konservative opposition imod tsaren, og samtidig i en fodnote til teksten (side 21) påviser Kurbskijs venlighed overfor reformpolitikkerne, som netop bekæmpede den konservative magnatgruppe, så har han dermed nøglen til en klarere og korrekte vurdering af Kurbskijs politiske standpunkt – men lader den forblive ubrugt.

BJARNE NØRRETRANDERS

List and Analysis of State Papers, Foreign Series, Elizabeth I, Preserved in the Public Record Office. Vol. I: August 1589–June 1590. Ed. by R. B. WERNHAM. London, Her Majesty's Stationery Office, 1964. VIII+562 s. 150 sh.

Lige siden 1856, da det engelske rigsarkiv *Public Record Office* begyndte at udsende sine store rækker af kildepublikationer, har 'calendar'-formen, den refererende gengivelse af hvert enkelt aktstykke i en serie (herhjemme at sammenligne med den for udgivelsen af Kancelliets Brevbøger anvendte udgivelsesmåde) været meget benyttet. Således også ved udgivelsen af aktstykkerne vedrørende Englands udenrigspolitik under Elizabeth I, *Calendar of State Papers, Foreign Series, Elizabeth, vol. 1–23 (1863–1950)*, omfattende tiden 1558–juli 1589. Materialets store opsvulmen som følge af den intensiverede krig med Spanien og den kraftige støtte til Henri IV.s tronkandidatur 1589 ff. har derefter gjort, at man har fundet det ønskeligt at forsøge den mere koncentrerede udgivelsesform, der nu foreligger med *List and analysis*. Først præsenteres i en 'list of papers' s. 1–90 hvert enkelt dokument fra perioden med opgivelse af opbevaringssted, datering, afsender og modtager, evt. tidligere publikation hvori det er trykt, dokumentets karakter og omfang, samt til sidst henvisning til det følgende hovedafsnit: 'analysis of papers' s. 91–454. Denne består inden for en geografisk ramme af en systematisk eller kronologisk ordnet, meget detaljeret fremstilling af de udenrigspolitiske begivenheder med løbende henvisninger til de dokumenter i listen, hvorpå fremstillingen hviler. Næsten alle dokumenterne bliver derved refereret i en eller flere sammenhænge; de ret få, som ikke er indpasset i fremstillingen, vil man som regel kunne finde omtalt i 'general index' s. 455–562, der er et kombineret emne-, person- og stednavne-register. F. eks. fortegnes s. 30 i listen et brev fra G. Smith til Francis Walsing-

ham. Det er ikke refereret i analyse-afsnittet, men i index oplyses under brevskriverens navn, at han heri fortæller om sit besøg i Danmark, Prag og Hamburg, under hvilke stednavne brevet naturligtvis desuden står anført.

Det er indlysende, at en udgave som denne stiller krav til såvel udgiver som benytter. I forordet omtales, at den valgte form har tilladt en behandling af dobbelt så mange aktstykker, som hvis man havde valgt 'calendar'-formen, hvad der jo unægtelig betyder en besparelse af trykkeudgifterne. Lægger man dertil fordelene ved at man gennem analysen hurtigt kan erhverve et overblik over de enkelte rækker af forhandlinger, må det indrømmes, at dette kompromis mellem en kildeudgave og en monografi, overmåde dygtigt udarbejdet af prof. Wernham, har sine gode sider. Bagsiden er, at kundskaben om det enkelte dokumentets særlige indhold og placering i sammenhængen forflygtiges, så at det f. eks. er vanskeligt på basis af udgaven at sammenholde de engelske med tilsvarende aktstykker i udenlandske arkiver eller andre aktpublikationer. Men dette kan der forholdsvis let rådes bod på i microfilmens tidsalder. Store serier i Public Record Office er under microfilmoptagelse eller allerede microfilmet – serien State Papers Denmark 1577–1780 er således tilgængelig i films i rigsarkivet – og i dokumentfortegnelsen i 'list' vil man have en fortræffelig hjælp til at finde vej gennem disse, aug. 1589–juni 1590.

HARALD ILSØE

CHARLES WILSON: *England's Apprenticeship, 1603–1763. Social and Economic History of England*, ed. by Asa Briggs. London, Longmans, 1965. XVI + 413 sider. 35 sh.

Som detaljeret fremstilling af den såkaldt merkantilistiske periode i Englands økonomiske historie udfylder denne bog et længe følt savn; af større almindelige fremstillinger har man hidtil været henvist til Cunningham, der nu er ganske forældet, og til Lipson, der dels er forældet, dels aldrig har været særlig god. Retfærdigvis bør det tilføjes, at Wilson i langt højere grad end sine forgængere har kunnet arbejde på grundlag af foreliggende monografier og afhandlinger; det er slående, at kun få af litteraturlistens numre er mere end fyre år gamle.

Forf. har delt sin bog i tre afsnit omfattende perioderne 1603–1660, 1660–1700 og 1700–1763. Inden for hvert af disse afsnit behandler han i særskilte kapitler landbrug, handel, industri og håndværk, bankvæsen og finans og social og økonomisk teori. Skønt denne inddeling kan forekomme ret skematisk, er det karakteristisk for forf.s fremstillingsform, at han bestandig understreger både horisontale og vertikale sammenhænge, han er behageligt fri for kæpheste eller fikse ideer med hensyn til »vendepunkter« eller »egentlige årsager«.

Som eksempel på godt og ondt på forf.s afslappede og næsten »anti-polemiske« holdning kan man nævne kapitlet om det kontroversielle emne *Economic and Social Aspects of the Great Rebellion*. Diskussionen omkring „the gentry“ refereres objektivt, men afvises i realiteten som ført på en falsk problemstilling. Til gengæld henviser forf. til de generelle krisesyntomer ved det 17. århundredes midte. Tolkningen er sober, men også utilfredsstillende. Der forelå en tillidskrise mellem kongemagt og parlament, men påvisningen heraf er næppe mere dybtgående, end om man blot påviste, at the Great Rebellion fandt sted.